

**AZƏRBAYCAN TİBB UNIVERSİTETİNİN
ELMI KİTABXANASINDA İNFORMASIYA
İSTİFADƏÇİLƏRİNƏ BIBLIOQRAFİK
XİDMƏTİN BƏZİ MƏSƏLƏLƏRİ**

Hərtərəfli biliyə malik mütəxəssislərin hazırlanmasında ali məktəb kitabxanalarının üzərinə böyük vəzifələr düşür. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra təhsil sistemində gedən islahatlar həmin sistemə məxsus olan kitabxanaların da fəaliyyətlərinə öz təsirini göstərir və onların informasiya xidməti vəzifələrini xeyli mürəkkəbləşdirir (1, s.40).

«Ali təhsil haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunundan irəli gələn vəzifələrin yerinə yetirilməsində ali məktəb kitabxanalarının böyük rolu vardır. Ali məktəb kitabxanaları ali məktəb təhsilinin və elminin əsas aparıcı qüvvələri olan professor-müəllim heyətinə və eləcə də elmi-tədqiqatla məşğul olan aspirantlara və tələbələrə bibliografiya xidmətini yüksək səviyyədə qurur və təkmilləşdirir.

Ali məktəb kitabxanaları informasiya istifadəçilərinin sorğularını daha tam və operativ şəkildə ödəmək məqsədi ilə kitabxana-bibliografiya xidmətinin daha mütərəqqi metodlarından və bunlara müvafiq üsullardan - vasitələrdən istifadə edirlər: «Məlumat bülletenləri»nin çapı, «Mütəxəssis günləri», «Məlumat günləri», «İnformasiyanın seçilmiş yayılması» sisteminin tətbiqi, fərqli xidmət, qrup və ya kollektiv xidmət və s. formalardan geniş istifadə olunur.

Respublikanın ali məktəb kitabxanaları içərisində ən böyük və tibb sahəsində zəngin fonda malik kitabxana olan Azərbaycan Tibb Universitetinin kitabxanası 1930-cu ildə yaranmışdır (2, s.348; 3, s.85).

Azərbaycan Tibb Universitetinin Elmi Kitabxanası əsasən tibb sahəsinə dair çap əsərlərinin saxlandığı ən böyük müəssisə olmaqla bərabər, həmçinin alimlərin, səhiyyə işçilərinin və tələbələrin bibliografik məlumatla təmin edilməsi sahəsində də mühüm yer tutur. Burada bibliografik xidmətin iki rejimi fərqləndirilir:

1. Bibliografik informasiya xidməti;

2. Soruq-bibliografiya xidməti.

1984-cü il Dövlət Standartında qeyd edilmiş kimi (QOST 7-0-84), bibliografik məlumatvermə sorğusuz və ya daimi qüvvədə olan sorğular əsasında sistemli bibliografik təminatdır (9, s.18).

Yeni ədəbiyyat haqqında müntəzəm bibliografik informasiya xidmətini nəzərdə tutan bu rejimdən fərqli olaraq soruq-bibliografik xidməti ancaq sorğular əsasında aparılır.

Qeyd etmək lazımdır ki, bibliografik məlumatvermənin özünün də iki əsas növünü fərqləndirmək olar:

1. Fərqli bibliografik məlumatvermə (fərdi və qrup);
2. Fərqləndirilməyən bibliografik məlumatvermə (kütəvi) (8, s.136).

Tibb Universitetinin Elmi Kitabxanasında informasiya istifadəçiləri aşağıdakı şəkildə qruplaşdırılmışdır:

1. Professor və müəllimlər.
2. Aspirantlar və magistrələr.
3. Tələbələr.
4. Elmi işçilər və əməkdaşlar.

Kitabxanada bibliografiya işinin təşkilini, elmi-pedaqoji işçi heyətinə, aspirant, magistr və tələbələrə bibliografik xidməti müasir tələblər səviyyəsində təşkil etmədən istər tədris, istərsə də elmi-tədqiqat işi sahəsində böyük müvəffəqiyyətlərə nail olmaq mümkün deyildir.

Elmi Kitabxanada fonda daxil olan yeni ədəbiyyat haqqında informasiya xidmətinin vasitələrindən biri «Kitabxanaya yeni daxil olan nəşrlərin məlumat göstəriciləri»dir. Bu siyahıda ancaq kitablar haqqında məlumat verilir. Yeni nəşrlərin məlumat göstəricisində bibliografik təsvirle yanaşı kitabın şifrəsi ilə indeksi haqqında da məlumat verilir ki, bu da oxucu sorğusu üzrə onun axtarışını asanlaşdırır. Məlumat göstəricilərinin qarşısında duran ən mühüm tələblərdən biri nəşr operativliyindən ibarətdir. Belə ki, kitabxanaya yeni ədəbiyyat daxil olan kimi kitabxana qaydası ilə işlədikdən sonra dərhal məlumat göstəricisi çap olunmalıdır, belə halda onu optimal hesab etmək olar.

Kitabxanada yeni nəşrlərin məlumat göstəricisi makina ilə çap olunur, sonra kitabxanada yerləşən «SHARP 7800» markalı kseroks vasitəsilə sayı çoxaldılaraq müvafiq kafedra və laboratoriyalara göndərilir.

Elmi Kitabxanaya daxil olan yeni ədəbiyyat haqqında istifadəçilərə bibliografik informasiya verməyin ən geniş yayılmış vasitələrindən biri də «Məlumat günü»dür. «Məlumat günü» bibliografik materiallar da daxil olmaqla kitabxanaya daxil olan yeni nəşrlərin müntəzəm nümayiş etdirilməsi günüdür. «Məlumat günü» hər ay əvvəlcədən təyin olunmuş gündə keçirilir. Bunun üçün oxucuları və informatorları qabaqcadan xə-

bərdar etmək lazımdır. Bu tədbir zamanı yeni ədəbiyyat oxu zallarında nümayiş etdirilir. Materiallar məzmununa görə tibb sahəsi üzrə qruplaşdırılır və stolların üzərində düzülür. Sonra biblioqraflar informatorların seçdikləri materiallar üzrə onlardan sifariş qəbulunu təşkil edir, məsləhətlər verir, hər hansı ədəbiyyatı əks etdirən biblioqrafik mənbələrlə tanış olmaq zərurətini onların nəzərinə çatdırır.

Tibb Universitetinin Elmi Kitabxanasında «Kafedra günləri» də keçirilir. «Kafedra günləri»ndə hər bir kafedrada qabaqcadan təyin olunmuş informatorlar iştirak edir. Informatorlar kitabxana ilə kafedra arasında vasitəçi kimi çıxış edən mütəxəssislərdən ibarət olur. «Kafedra günləri»ndə Elmi Kitabxanaya yeni daxil olan materiallar hər bir kafedra üçün əvvəlcədən nəzərdə tutulmuş stolların üstündə düzülür. Informatorlar kafedrada tədris olunan sahələrə dair stolların üstünə düzülmüş ədəbiyyat – kitab, kitabça, dərslik, dərs vəsaitləri, dövrü mətbuatda çap olunmuş məqalələr, kafedranın profilinə uyğun tərtib olunmuş biblioqrafik göstəricilərlə tanış olurlar. Sonra informatorlar əldə etdikləri məlumatları kafedra üzvlərinə qrup və ya fərdi şəkildə çatdırırlar.

Tibb Universitetinin Elmi Kitabxanasında aktual məsələlər üzrə fonda olan sənədlərlə informasiya istifadəçilərini tanış etmək üçün «Sərgi-baxışlar» təşkil olunur. «Sərgi-baxış»larda həm yeni daxil olan ədəbiyyat, həm də əvvəllər daxil olmuş ədəbiyyat da əks olunur. Çox zaman belə sərgi-baxışlar informatorların köməyi ilə ayrı-ayrı kafedralarda da təşkil olunur. Burada çox zaman tibb sahəsinə dair çap olunmuş biblioqrafik mənbələr də nümayiş etdirilir.

İndi isə Elmi Kitabxanada həyata keçirilən və fərdi, fərqli informasiya xidmətinin ən faydalı sistemi olan biblioqrafik informasiyanın seçilmiş yayılması (İSY) sistemlərinin abonentləri və onların sorğularının yerinə yetirilməsi prosesi ilə tanış olaq.

Tibb Universitetinin Elmi Kitabxanasında biblioqrafik informasiyanın seçilib yayılması sisteminin yaranmasında əsas məqsəd universitetin rəhbərliyinə, professor və müəllim heyətinə, aspirant, dis-sertant, elmi tədqiqat işi ilə məşğul olanlara operativ biblioqrafik informasiya xidmətini həyata keçirməkdən ibarətdir.

Belə ki, Elmi Kitabxananın Elmi biblioqrafiya şöbəsi universitetin beş rəhbər işçisinə – rektora, tədris işləri üzrə prorektora, elmi işlər üzrə prorektora və həmkarlar komitəsinin sədrinə – rəhbərliyə diferensial xidməti göstərir. Məsələn, 1992-ci ildə rəhbərliyə diferensial xidmət üzrə üç abonentə (4, s.3), 1999-cu ildə isə beş abonentə məlumat verilmişdir (6, s.10).

Qeyd etmək lazımdır ki, Tibb Universitetinin Elmi Kitabxanasında həyata keçirilən informasiyanın seçilmiş yayılması sisteminin abonentlərinin əsas hissəsini alim və professorlardan ibarət fərdi abonentlər qrupu təşkil edir. Bu qrupa daxil olan abonentlər ali məktəb kitabxanalarının informasiyanın seçilib yayılması sistemləri abonentlərinin 70-80 faizini təşkil edirlər. Bu qrupdan olan hər bir abonentə onların fərdi sorğuları əsasında seçilmiş müvafiq operativ biblioqrafik informasiya verilir (8, s.30).

Ümumiyyətlə, informasiyanın seçilmiş yayılması sistemi vasitəsilə səmərəliliyini xarakterizə edən relevantlıq, dolğunluq, tamlıq, axtarış dairəsinin genişliyi, axtarış predmetinin dəqiqliyi, məlumat-axtarış dilinin çevikliyi və əks-əlaqə kimi əsas cəhətlər məhz bu qrup abonentlərinin fərdi biblioqrafik informasiya ilə təmin olunması prosesində ortaya çıxır (8, s.30).

Qeyd etmək lazımdır ki, Elmi Kitabxanada həyata keçirilən informasiyanın seçilmiş yayılması sisteminin ikinci qrup abonentlərinin əsas hissəsinin təşkil etdiyi alim və professorlardan ibarət fərdi abonentlərə informasiyanın seçilmiş yayılması sistemi üzrə 1992-ci ildə 22 abonentə (4, s.3), 1999-cu ildə 7 abonentə (6, s.10) operativ biblioqrafik informasiya xidməti göstərilmişdir.

İnformasiyanın seçilib yayılması sisteminin üçüncü qrupunu kollektiv abonentlər – yəni kafedralar, laboratoriyalar təşkil edir. Kitabxanada kollektiv abonentlər qrupuna informasiyanın seçilmiş yayılması sistemi vasitəsilə operativ biblioqrafik informasiya verilməsi əsas yer tutur və sistemin abonentlərinin yarısından çoxunu təşkil edir. Belə ki, bu sistem ilə 70 kollektiv abonentə operativ biblioqrafik informasiya verilir. Belə ki, sistem üzrə hər kafedra, laboratoriya və kabinənin ixtisas profilinə uyğun olaraq onlara ayda bir dəfə seçilmiş biblioqrafik informasiya verilir. Kafedra və laboratoriyalardan ayrılmış informatorlar bu məlumatları kafedraların iclaslarında elan edir və kafedranın kollektiv sorğularını əks əlaqə yolu ilə Elmi biblioqrafiya şöbəsinə göndərirlər. Belə ki, universitetin «Anatomiya» kafedrasının müdiri, professor V.Şadlinski Elmi Kitabxananın müdirinə göndərdiyi məktubda aşağıdakı mövzular üzrə patent və elmi məqalələr haqqında informasiyanı kafedraya təqdim etməyi xahiş etmişdir. Məktubda adı çəkilən mövzular bunlardır:

1. «Maqnitli su» ilə tibbi müalicə.
2. «Maqnitli massaj» ilə tibbi müalicə.
3. «Maqnitli hava» ilə tibbi müalicə.
4. «Maqnitli kombenezon» ilə tibbi müalicə.
5. «Maqnitli dalğa rezonansı» ilə tibbi müalicə.

6. «Maqnitli terapiya» ilə tibbi müalicə.

Elmi bibliografiya şöbəsinin əməkdaşı B.İsmayılova mövzu ilə əlaqədar axtarış aparmış və 52 mənbəni aşkar etmişdir. Bunlardan bir neçəsini göstərmək olar. Məsələn:

1. *Агзамходжаев С.М., Иногамов Я.В. Магнитотерапия в хирургической практике // Медицинский журнал Узбекистана.-1987.-№10.-С.52-55.*

2. *Боголюбов В.М., Сорокина Е.И. Электромагнитные и магнитные поля в лечении ишемической болезни сердца // Кардиология.-1983.-№3.-С.103-110.*

3. *Влияние импульсного электромагнитного поля низкой частоты на организм.- Киев: Здоровья,1978.-131 с. в 6.*

Informasiyanın seçilmiş yayılması sistemi vasitəsilə abonent sorğularının ödənilməsinə müsbət təsir edən əsas amillərdən biri də mövzu sorğuları üzrə axtarış aparılan mənbələrin sayının artırılmasından ibarətdir. Elmi kitabxanada informasiyanın seçilmiş yayılması sisteminin fəaliyyətində bu cəhətə xüsusi diqqət yetirilir. Yəni axtarış aparılan elmi mənbələrin - jurnalların, ardı davam edən nəşrlərin və elmi məcmuələrin sayı ildən-ilə artmaqda davam edir. Burada ayrıca kitab halında çap olunmuş mənbələrə daha çox yer verilir.

Elmi Kitabxanada həyata keçirilən informasiyanın seçilmiş yayılması sisteminin işini qənaətbəxş hesab etmək olar. Ancaq onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu sistemin təkmilləşdirilməsinə ehtiyac da vardır.

Elmi bibliografiya şöbəsində aparılan əsas bibliografik xidmətlərdən biri də soraq-bibliografiya xidmətidir. Sorğu və cavab qaydasında iş soraq-bibliografiya xidmətində mühüm və vacib cəhətdir. Soraq-bibliografiya xidməti kitabxanada aşağıdakı kimi qruplaşdırılan informasiya istifadəçilərinə göstərilir:

1. Professor-müəllim heyəti;
2. Tələbələr;
3. Aspirant və magistrələr;
4. Elmi işçilər və digər əməkdaşlar.

Soraq-bibliografiya xidmətinin təsir obyektinin bu cür müxtəlifliyi həmin xidmətin qarşısında çox çətin və mürəkkəb vəzifələr qoyur. Informasiya istifadəçilərinin qrup müxtəlifliyi onların sorğularının məqsədlərinə, məzmununa öz təsirini göstərir və xidmət göstərən bibliograf bu çoxcəhətli sorğulardan baş çıxarmalı, onları düzgün qiymətləndirməyi və nəticə etibarilə sorğu verəni kompleks şəkildə cavablandırmağı bacarmalıdır.

Elmi Kitabxanada soraq-bibliografiya xidməti gedişində sorğuya verilən müsbət cavabın əsas formalarından biri və əsası bibliografik arayışlardır. Bildiyimiz kimi, belə arayışlar sorğuların məqsədlərindən asılı olaraq üç əsas növə bölünür: mövzu, ünvan, bibliografik təsvir ünsürlərini dəqiqləşdirən. Bibliografik arayışlar yazılı və şifahi olurlar.

1991-2000-ci illərdə Elmi Kitabxananın Elmi bibliografiya şöbəsinin əməkdaşları universitetin professor-müəllim heyətinə, aspirantlara, magistr, tələbə və digər əməkdaşlara soraq-bibliografiya xidmətinin həyata keçirilməsi sahəsində mühüm nailiyyətlər əldə etmişlər. Elmi bibliografiya şöbəsi informasiya istifadəçilərinin verdiyi sorğuları əsasında 1991-ci ildə 1957 (12 yazılı), 1992-ci ildə 2010 (8 yazılı), 1993-cü ildə 2137 (5 yazılı), 1994-cü ildə 3210 (15 yazılı), 1995-ci ildə 2300 (15 yazılı), 1996-cı ildə 2000 (10 yazılı), 1997-ci ildə 2020 (12 yazılı), 1998-ci ildə 1820 (8 yazılı), 1999-cü ildə 2387 (7 yazılı) və 2000-ci ildə 5135 (8 yazılı) arayış yerinə yetirilmişdir.

Bu faktlardan məlum olur ki, 1991-2000-ci illərdə həmin şöbədə 24.976 arayış, o cümlədən 100 yazılı arayış yerinə yetirilib (7).

Bundan başqa hesabatlardan məlum olur ki, 1998-ci ildə 650 ünvan bibliografik arayışı, 900 mövzu arayışı, 230 bibliografik dəqiqləşdirmə arayışı, 40 faktoqrafik arayış yerinə yetirilmişdir. Cəmi 1820 arayışdan 8-i yazılı arayış olmuşdur (5, s.3).

Elmi bibliografiya şöbəsinin yerinə yetirdiyi arayışlar içərisində mövzu arayışları xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bildiyimiz kimi, bibliografik mövzu arayışı məzmununa görə mövzu sorğusuna relevant olan sənədlərin bibliografik siyahısını əks etdirir.

Elmi bibliografiya şöbəsi çoxlu sayda belə yazılı mövzu arayışları yerinə yetirmişdir. Bir neçəsini nümunə üçün göstərək:

1. «Damarların varikoz genişlənməsi» mövzusunda sorğunu Həməzeyev S.M. vermişdir.

Arayışı B.İsmayılova tərtib etmişdir. Bu arayışda mövzu ilə əlaqədar 151 adda mənbənin bibliografik təsviri verilir. Məsələn:

1. *Səfərov V.X., Xanəliyev N.M. Aşağı ətrafların venalarının birincili varikoz genişlənməsində cərrahi müalicənin uzaq nəticələri// Azərbaycan tibb jurnalı.-1982.-№11.-S.53-59. v 6 s.*

Başqa bir mövzu arayışını nümunə gətirək:
Bu mövzu arayışı «Tibb və səhiyyəyə aid dövlətin qərar və qanunları. H.Əliyev və səhiyyə» adlanır.

Arayışı M.Niyazova tərtib etmişdir. Bu arayışda tibbə dair 24 qərar, 13 fərman, 8 sərəncamın bibliografik təsviri verilir.

«H.Əliyev və səhiyyə» bölməsində isə 20 mənbənin bibliografik təsviri verilir. Məsələn:

Qərarlar:

1. Azərbaycan Respublikasında vərəmlə mübarizə haqqında // Azərbaycan.-2000.-30 iyul.

2. Tibbi sığorta haqqında // Azərbaycan.- 2000.-15 yanvar. və b.

Fərmanlar:

1. «Əczaçılıq fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanununun tətbiq edilməsi barədə // Xalq qəzeti.-1997.-24 yanvar; Azərbaycan.-1997.- 28 yanvar. və b.

Sərəncamlar:

1. Akademik Vəli Axundovun 80 illik yubileyi haqqında // Azərbaycan.-1996.-23 aprel. və b.

«H.Əliyev və səhiyyə» bölməsi.

1. Azərbaycan Tibb Universitetinin 70 illiyinə həsr olunmuş təntənəli yubiley mərasimində Respublika prezidenti H.Əliyevin nitqi // Azərbaycan.- 2000.-20-21 iyun; Təbib.- 2000.-27 iyun. və b.

Elmi Kitabxanada aspirant, magistr və tələbələrə də maksimum xidmət göstərilir. Belə ki, tələbələrin ixtiyarına tədris abonentləri və 82 nəfərlik oxu zalı verilmişdir. Bundan başqa, Tibb Universitetinin nəzdindəki yataqxanalarda da oxu zalları fəaliyyət göstərir ki, bunlarda da tələbələrə lazımı şəkildə xidmət göstərilir. Bu xidmətin səviyyəsini daha da yüksəltmək məqsədilə oxu zallarının nəzdində yaradılmış köməkçi fondlar vaxtlı vaxtında yeni ədəbiyyatlarla, məlumat nəşrlərlə zənginləşdirilir.

Beləliklə, Azərbaycan Tibb Universitetinin Elmi Kitabxanasında informasiya istifadəçilərinə bibliografik xidmətdən danışarkən əldə edilən faktlara əsaslanaraq belə nəticəyə gəlmək olar ki, bu qocaman ali məktəbin Elmi Kitabxanası, o cümlədən Elmi bibliografiya şöbəsi öz fəaliyyətini universitetin qarşısında duran tədris-tərbiyə işləri ilə əlaqələndirmiş, professor-müəllim heyətinə, tələbələrə, aspirantlara, magistrələrə və digər əməkdaşlara bibliografiya xidmətini hər vasitə ilə yüksəltməyə çalışmış və bu sahədə mühüm nailiyyətlər əldə etmişdir.

Bu illərdəki iqtisadi çətinliklərə baxmayaraq Elmi Kitabxana «Pentium» markalı bir kompüter və «SHARP-7800» markalı kseroks əldə etmişdir. Elmi bibliografiya şöbəsində «Yeni daxil olmuş ədəbiyyatın məlumat bülleteni» az miqdarda da olsa çap olunur. Kitab-xanada çap olunmaq üçün bir neçə göstərici hazırlanmışdır, onlardan yalnız ikisi – B.Ağayev (1998) və Y.Məmmədova (1993) həsr olunmuş göstəricilər çap olunmuşdur.

a) Azərbaycan dilində:

1. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanunu.-B.: Öyrətmən, 1993.- 40 s.
2. Əmiraslanov Ə., İslamzadə F.İ. Azərbaycan Tibb Universiteti: (1930-2000).-B.: «Təbib» nəşriyyatı, 2000.-360 s.

3. Xələfov A.A. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (1933-1958).-B.: Azərneşr, 1974.-243 s.

4. Azərbaycan Tibb Universiteti Elmi Kitabxanasının 1992-ci il üçün hesabatı.

5. Azərbaycan Tibb Universiteti Elmi Kitabxanasının 1998-ci il üçün hesabatı.

6. Azərbaycan Tibb Universiteti Elmi Kitabxanasının 1999-cü il üçün hesabatı.

7. Azərbaycan Tibb Universiteti Elmi Kitabxanasının 1991-2000-ci illər üçün hesabatları.

b) Rus dilində:

8. Библиографическая работа в библиотеке: организация и методика.- М., 1990.- 254 с.

9. Стандарты по библиотечному делу и библиографии.-М., 1985.- 278 с.

10. Шадрин И.С. Информационно-библиографическое обслуживание ученых и специалистов в вузовской библиотеке // Проблемы библиографического обслуживания в библиотеках вузов.- Л., 1985.-С.30.

Чимназ РУСТАМОВА

**НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ОРГАНИЗАЦИИ
БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ
ПОТРЕБИТЕЛЕЙ ИНФОРМАЦИИ
В НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО
МЕДИЦИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА**

Р Е З Ю М Е

В статье рассмотрены некоторые актуальные вопросы организации библиографического обслуживания потребителей информации в НБ Азербайджанского Медицинского Университета. На основе анализа статистических материалов создана общая представления о классификации читателей, содержание и структура их потребностей, выявлены основные факторы влияющие на формирование библиографических потребностей, а также формы и методы библиографического обслуживания медицинских работников.